

IDEJA BEOGRADA

LIMESplus je izdanje za Jugoistočnu Evropu italijanskog geopolitičkog časopisa Limes. Adele Mazzola je odgovorna urednica od osnivanja. Od 2004. do 2008. objavljeno je 10 brojeva časopisa.

Italijanski časopis LIMES (<http://temi.repubblica.it/limes/>) pokrenuo je 1993. Lučo Karačolo (Luccio Caracciolo), profesor na Katedri za političku geografiju i ekonomiju Fakulteta političkih nauka u Rimu.

Engleski partner časopisa Limes je Heartland, Eurasian Review of Geopolitics (<http://temi.repubblica.it/limes-heartland/>).

BEOGRAD SE SUOČAVA S DEFICITIMA LJUDSKIH I ekonomskih resursa, i nema jasnu ideju svoje budućnosti u savremenoj regionalnoj i globalnoj konjunkturi. Jedna od putanja unapređenja tih resursa bila bi i otvorena rasprava o najvažnijim pitanjima prošlosti i strateškim reformskim i razvojnim opredeljenjima. Beograd mora postati tema nauke i javne politike, podrazumevajući racionalne uvide u prošlost, i rešenja koja će prethoditi problemima, umesto samoviktimizirajuće patetike, mitova i suočavanja s posledicama ekonomskih, kulturnih ili ljudskih katastrofa.

U perspektivi bliske prošlosti i predstojeće budućnosti, Beograd istovremeno pripada paradigmi jugoslovenske dezintegracije i paradigmi globalizacije. Odnos prema Beogradu i njegovom savremenom identitetu podrazumeva odgovornost koja nije samo akademska. Beograd je evropska prestonica koja je pretrpela najviše razaranja, migracija, ekonomskih sunovrata i kriza identiteta u dva veka moderne istorije. Prethodno je bio najvažniji predmet rivalstva Osmanske i Habzburške imperije, i strateški cilj Srpske revolucije. Beograd je evropska prestonica koja je u modernoj epohi najčešće bila ili odredište ili pokretač ratne agresije. Dramatične društvene i ekonomske promene povremeno su vodile samodestrukciji. Zahvaljujući upornosti koju je posvetio opstanku i traganju za sopstvenim smislom, Beograd je trajao i kao sopstvena iluzija, kao nevidljiva, ali veoma osetna energija iščekivanja, nadanja, uspona i padova. Beograd je istovremeno izvoriste ogromnog stvaralačkog napora, i crna rupa nostalgije, uzaludnosti i nesreće.

Oskudicu, u svojoj kulturnoj istoriji, u odnosu na evropske prestonice, Beograd je ispunio jednom izuzetnom hronikom svakodnevice „običnih”, za oficijelnu ili „veliku” istoriju, „malih”, nekad i anonimnih ličnosti, koje je nosila stihija opredeljenja sopstvene države, država agresora i država saveznica, i ishoda odluka, posledica koje su obično duže trajale od procesa koji su ih izazvali. Ukoliko je pojam kulture gotovo podudaran suštini odnosa koji se uspostavlja i u umetničkom stvaranju i u ritualima svakodnevice, i svesnim i nesvesnim, kulturna istorija Beograda iziskuje jedan poseban pristup, i ona se ne može zaustaviti na stvarnom i imaginarnom gradu, na gradu koji je opstao ili onome gradu koji je sahranjen

u ruševinama, zabeležen, za pamćenje, samo na skicama, nacrtima, urbanim vedutama ili fotografijama.

U svojstvu srpske i jugoslovenske prestonice, Beograd je uživao tri perioda relativno mirnog razvoja: od „predaje ključeva” 1867. do početka Prvog svetskog rata 1914, drugi, između 1918. i 1941, kad je izgradio obrise svoga evropskog identiteta, i od 1944. do početka jugoslovenske dezintegracije 1991. Prvi i treći period trajali su po 47, drugi svega 22 godine. Između 1867. i 1914. u Beogradu su ubijeni knez Mihailo Obrenović, već 1868, i kralj Aleksandar Obrenović 1903, i Srbija je vodila četiri rata, protiv Turske 1876–1878, Bugarske 1885, i dva Balkanska rata 1912–1913. Kao jugoslovenska prestonica, nakon ogromnih ratnih razaranja, patnji i gubitka najaktivnijeg stanovništva, Beograd je bio poprište žestokih političkih i nacionalnih obračuna, i podneo pritisak Velike depresije. Drugi svetski rat nije proizveo samo razaranje i novu ljudsku tragediju. Brutalna posleratna sovjeticizacija, migracije, drastična promena imovinske strukture i pritisci vladajuće ideologije, koja je takođe bila promenljiva, nekad i nepredvidiva, to ponovo nisu bili povoljni uslovi za nastavak urbanizacije i uključivanje u kulturne tokove razvijenog i slobodnog sveta. Prestonica i simbol naizgled humanog i slobodnog socijalizma, Beograd je nakon rušenja Berlinskog zida spustio Gvozdenu zavesu na sebe samog, svrstavajući se uz svet koji više ne postoji, svet logora, redova, spiskova, komiteta, rezolucija, tačkica, oskudica, paranoje, dostavljanja i dostavljača, očajanja i pesimizma, i na toj tački su ostala otvorena suštinska pitanja njegove budućnosti.

Beograd je bio predmet i ljubavi i mržnje svojih žitelja, pridošlica, branilaca i osvajača.

Podsticaji razvoja, ideje, projekti i, uporedo s tim, ruralizacije, provincijalizacije i destrukcije, takođe su dopirali i spolja i iznutra. Bio je i gradilište i poprište rušenja, i muzaj i deponija, i zamka i utočište. Jedna je od evropskih prestonica dugoročno lišenih ekonomskih i kulturnih sposobnosti i sklonosti da održavaju najmanje privid megalopolisa, glamura i bogatstva. Istorija beogradske kulture otkriva značajne slojeve siromaštva, izolacije, samoozolacionizma, samozaljubljenosti i samodovoljnosti. Za Beograd je njegova kulturna antropologija jednako važna istoriji kulturnog stvaranja ili razaranja. Posebnost, „dub”, „prožimanje” kultura, civilizacija i varvarstvo, čitaju se, u zamršenom jedinstvu složenih odnosa, u onim posebnostima Beograda koji je istovremeno bio provincija velikih sistema (u modernoj istoriji Ugarske, Austrije, Turske), urbano ostrvo ili metropola na ruralno-nomadsko-palanačkom prostoru Zapadnog Balkana, nikad do kraja urbanizovan i nikad do kraja ruralizovan. Nikad do kraja izgrađen, nikad u potpunosti u svakom smislu pokoren i uništen. I centralne gradske zone su doživljavane, nadživljavane, urbana dinamika neuređena, orijentalizirana, neretko i nasilna, fasade, urbani mobilijar, inače nestandardizovan, pločnici, parkovi vandalizovani. I u kulturnoj istoriji Beograda prepoznaje se sistem odnosa između neuređenih, otuđenih, korumpiranih institucija, urbanih vrednosti, lutajućih ljudskih grupa i tradicionalnog društva.

Balkanske kulture su o sebi ostavljale svedočanstva o velikim zamislima, dubokim meditacijama, ali i naročitim mentalitetima. Samospoznaja Balkana odvija se u prostranstvu između uverenja o sumornom opstanku na margini, na dalekoj, usamljenoj granici, na periferiji civilizacija, i mišljenja da je taj prostor ključno poprište evropske istorije. Beograd ima izuzetno mesto, fizičko, kulturno, ekonomsko, smešten na mitskom Limesu koji je delio varvare i civilizacije. Evropska kultura zapostavljala je Balkan u svojim povremenim odustajanjima i od njegove prošlosti i od njegove budućnosti. Ali je Beograd i zanimljivo okrilje ljudske svakodnevice.

I prošlost i budućnost Beograda podložni su neprestanom preispitivanju. Poslednja validna, pouzdana kulturna istorija Beograda pojavila se u trotomnoj ediciji Istorija Beograda koju je objavila Prosveta 1974. Od ostvarenja tog impresivnog projekta već nas deli čitava jedna istraživačka generacija. Važan osvrt na njegovu kulturnu prošlost bila je Kratka istorija Beograda Milorada Pavića, i ona je važan podsticaj, možda i opravdanje, da se stvarni procesi i činjenice posmatraju i u jednom ličnom, intimnom osvetljenju. Jedno od uporišta ovog projekta je Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka Slobodana Giše Bogunovića, „atipični istorijsko-analitički enciklopedijski pregled najrelevantnijih topografskih činjenica, građevina, ambijentalnih celina, ličnosti, pojmova i pojava u graditeljskoj, arhitektonskoj i urbanističkoj kulturi Beograda,” ishod „jednog očevidno divovskog posla, napisana uz ogroman naučno literarni instrumentarij, sa primernom naučnom strogošću i tačnošću.” (Mihailo Mitrović).

Na početku XXI veka Beograd se suočava sa izazovima koji podsećaju na potrebu jednog novog osvrta na onu prošlost koja otkriva suštinu njegove ljudske svakodnevice i važnih slojeva kulturnog identiteta. Beograd ima šansu da se globalizaciji prepusti svojim kreativnim snagama, umesto da tavori u onom nerazumevanju svoga vremena koje nije bilo svojstveno generacijama koje su, u nekoliko navrata, iznele izuzetne napore modernizacije i evropeizacije. U toku dve poslednje decenije Beograd posrće pod pritiskom post-ruralnog populizma, živeći punim plućima, u svakom smislu, traume političke i društvene dezintegracije, ostavši bez daha u nastojanju da svome duhu privede sve koji, bez obzira da li su u njemu ponikli, taj duh, u pustoši ovoga vremena, nisu u stanju da razumeju ili, najmanje, da ga oseću. Nove, zbunjene generacije otkrivaju nedostatak sposobnosti da sopstveni identitet vezuju za racionalno promišljanje prošlosti i budućnosti. Beograd je prestonica u svakom smislu nove države-nacije, takođe lišene jasnog prostornog, kulturnog i političkog identiteta.

Ovde je prepušten i sasvim slobodan prostor, da promišljanje Beograda i njegovog identiteta ostane i sasvim lično.

Nikola Samardžić